

Zetocha, Karel: Zpravodajské služby v nové demokracii:

Česká republika. Brno: Barrister & Principal, 2009,

244 stran, ISBN: 978-80-87029-64-0.

Josef Smolík¹

Kniha Karla Zetochy otevírá dosud nezpracované téma zpravodajských služeb v Československu, resp. v České republice. Autor se pokusil předložit objektivní pohled na problematiku transformace zpravodajských služeb po roce 1989. Kniha se opírá především o politologické teorie tranzice a konsolidace.

V úvodu knihy se Zetocha vymezuje proti „teorii spiknutí“ o změně režimu ze strany zpravodajských organizací, která byla především na počátku 90. let poměrně oblíbenou u protidemokraticky naladěné části společnosti. Autor však předpokládá, že „změna politického režimu s sebou přináší politizaci zpravodajské činnosti“ (s. 9). Je otázkou, zda politizace zpravodajské činnosti není přítomna vždy, samozřejmě s ohledem na rozdílnou míru kontroly, pravomocí atd. To ostatně Zetocha zmiňuje i při popisu civilní kontrarozvědky v letech 1993–1997, kdy tvrdí, že „docházelo k politizaci bezpečnostní služby a objevila se řada obvinění z práce služby na politickou zakázku“ (s. 83).

Text je zpracován jako případová studie, byť se částečně opírá i o situaci slovenských zpravodajských služeb po r. 1993. Úvodem je nutné podotknout, že tento text není prost metodologických problémů či otázek plynoucích ze zvolených postupů, čehož si je Zetocha vědom, což dokládá na obezřetnosti k získaným datům ve formě rozhovorů (s. 19).

Kapitoly týkající se jednotlivých zpravodajských služeb jsou chronologickou deskripcí významných událostí, vlivů, fakt a v mnoha případech i afér.

Po nezbytném teoretickém úvodu následuje kapitola o civilní kontrarozvědce, která se týká složitého přerodu ze Státní bezpečnosti do podoby Federální bezpečnostní služby, tj. období od konce 80. let do roku 1993. V této části textu jsou představeny bezpečnostní složky socialistického Československa, tj. armáda, Lidové milice a Sbor národní bezpečnosti (se dvěma složkami, tj. Státní tajnou bezpečností a Veřejnou bezpečností). Autor knihy v této pasáži často

---

¹ Kontakt: Katedra politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: josef@mail.muni.cz.

rekonstruuje vztahy mezi orgány komunistické strany a institucemi Státní bezpečnosti, aniž by se mohl odvolat na relevantní historické výzkumy či publikace (na což upozorňuje). Významnou překážkou pro pochopení bližších vztahů v rámci STB je i skartace materiálů před rokem 1989, což, jak uvádí Zetocha, *de facto* značně komplikovalo „pokusy nového režimu o vypořádání se s událostmi před rokem 1989“ (s. 32). Při popisu změny politického režimu v roce 1989 se text primárně zaměřuje především na bezpečnostní složky komunistické moci (především na transformaci Ministerstva vnitra, do jehož gesce patřily Zpravodajská služba Federálního ministerstva vnitra či Úřad pro ochranu ústavy a demokracie). Zdařile je zachycena atmosféra ve vedení Ministerstva vnitra, kterou autor hodnotí tak, že „jednotlivé skupiny spolu nedokázaly komunikovat“ (nekomunistický disent vs. reformní komunisté), což se projevovalo ve vzájemné nevráživosti, podezřívavosti a nekoordinovanosti (s. 39). Poměrně detailně je rozpracován systém občanských a prověřkových komisí, které sehrály významnou roli v případech prověřování příslušníků STB (do tří skupin dle spolehlivosti: 1) odchod do civilu, 2) práce u policie a 3) možnost působit v nově vznikajících zpravodajských službách) dle jejich činnosti před rokem 1989. Ze 7 694 prověřených příslušníků STB následně do Úřadu na ochranu ústavy a demokracie nastoupilo 2 038 osob (s. 51-52). Za významný předěl Zetocha považuje nástup Jana Rumla do pozice náměstka ministra vnitra a do čela Úřadu pro ochranu ústavy a demokracie. Z Úřadu pro ochranu ústavy a demokracie následně vznikla Federální informační služba, resp. Federální bezpečnostní informační služba, která se i nadále potýkala s vnitroorganizačními konflikty personálního charakteru (příznivci J. Müllera vs. J. Novotného).

Třetí kapitola se věnuje civilní kontrarozvědce v období koaliční vlády v letech 1993–1997. Dynamické období rozdělení Československa je autorem zachyceno nejenom na úrovni legislativy (zákonů č. 527/1992 Sb., o Bezpečnostní informační službě ČR; č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR; č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě), ale i na personální úrovni, resp. na úrovni mezi BIS a politickou reprezentací samostatné České republiky (např. nástup J. Rumla na MV či S. Devátého do čela BIS). Zetocha v této souvislosti hovoří o konsolidaci zpravodajských služeb, především z hlediska personální stabilizace. Jako doklad nejasného rozdělení rolí v tomto období je Zetochou zmiňována především problematika ekonomické kriminality, přičemž jako další aktéři v této oblasti jsou zmiňovány policejní útvary jako je Útvar pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ), Služba pro odhalování korupce a závažné hospodářské kriminality (SPOK) a Odbor boje s organizovaným zločinem (OBOZ).

Další podkapitola se týká problematických kauz a politických skandálů, které se dotýkaly BIS, resp. mířily od politických představitelů ČR směrem k BIS. BIS tak v průběhu 90. let byla

několikrát osočena s tím, že sbírá informace o politických představitelích či jednotlivých politických stranách (s. 101-107).

Čtvrtá kapitola knihy se zabývá civilní výzvědnou službou. Tato pasáž se opět vrací do počátku 90. let, aby přiblížila situaci kolem vzniku Zpravodajské služby Federálního ministerstva vnitra (ZS FMV). Ani ZS FMV se nevyhnuly personální turbulenci vyplývající z procesů demontáže agenturní sítě v zahraničí. Změny se dotkly i samotného názvu služby (Úřad FMV pro zahraniční styky a informace, Úřad MV ČR pro zahraniční styky a informace od 1. 1. 1993, od 30. 7. 1994 pouze Úřad pro zahraniční styky a informace, ÚZSI).

V průběhu 90. let byl rovněž zajímavý vztah mezi českou rozvědkou a kontrarozvědkou, kdy autor explicitně hovoří „o podezřívavosti a vzájemné žárlivosti“ (s. 143). Úvahy o sloučení obou zpravodajských služeb – byť v mnohém opodstatněné (argumentační linie vycházející ze stírání vnitřních a vnějších hrozeb) – částečně vzaly za své přijetím zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR a zakotvením ÚZSI pod Ministerstvo vnitra. Nutno podotknout, že všichni tři ředitelé ÚZSI v letech 1993–2004 byli autorovými respondenty.

Pátá kapitola se věnuje Vojenskému zpravodajství (VZ). Zetocha popisuje situaci, kdy až do roku 1994 působily vedle sebe vojenská rozvědka a vojenská kontrarozvědka, jež plnila úkoly, které jsou dnes běžné pro vojenskou policii. Stejně jako v předchozích případech se i zde text věnuje značně turbulentnímu období, pro které je charakteristické slučování obou vojenských služeb, přejmenování na Vojenské obranné zpravodajství (VOZ) a personální změny vyplývající ze situace v armádě a především na Ministerstvu obrany po roce 1990. Rovněž je probrán rozsah působnosti jednotlivých složek VZ, především ředitele Vojenské zpravodajské služby, ředitele Vojenského obranného zpravodajství a ministra obrany.

V této pasáži kniha nastiňuje některá pravidla zpravodajských služeb, např. „pravidlo přátelského odchodu“ či nebezpečí „propouštění osob, které disponují znalostmi o operacích služby a odcházejí s pocitem křivdy“ (s. 184).

Šestá kapitola s názvem *Slovenská zkušenost* popisuje „slovenskou stopu“ v rámci federálních zpravodajských služeb (diskutovány jsou osoby jako Viliam Ciklamini, Ján Budaj, Vladimír Palko, Vladimír Mečiar). Varující situací dle zpravodajských služeb – především v případě Vojenského obranného zpravodajství – byla nacionalizace slovenských důstojníků v rámci federální armády (a založení Asociace slovenských vojáků) těsně před rozdělením ČSFR. Dále se popis zaměřuje na vznik Slovenské informační služby (SIS) (včetně politizace této zpravodajské služby v období, kdy byl ředitelem SIS I. Lexa). Zetocha jako završení transformace SIS uvádí rok 2004, kdy tehdejšího ředitele V. Mítra nahradil L. Pittner.

Závěr knihy shrnuje přístupy a okolnosti transformace zpravodajských služeb, včetně faktorů, které se výrazně podílely (a rovněž limitovaly) transformační proces této oblasti. Za významné faktory Zetocha považuje například postoje aktérů k utváření zpravodajských služeb demokratického státu, organizační uspořádání a legislativní úpravu této oblasti. Za hlavní problém zpravodajských služeb autor v období po r. 1989 považuje „soužití s představiteli politické reprezentace a neexistenci všeobecné vize řízení a úkolů zpravodajských organizací“ (s. 220). Celkovou chaotičnost a do v jistém smyslu slova labilnost zpravodajských služeb dokreslují příklady, které jsou v knize podrobně diskutovány. Tato selhání – jedinců či služeb – se týkají např. afér „Sachergate“, Bartončík, Srba, Mošnov, Wallis, „Zemanův kufřík“ atp.

Diskutována je v závěru i samotná role médií, která často mají vliv na utváření postojů veřejnosti ke zpravodajským službám, které tak čelí nejrůznějším fámám, interpretacím, dezinformacím atp.

Monografie K. Zetochy *Zpravodajské služby v nové demokracii: Česká republika* předkládá zatím nezpracované téma, je sestavena na základě relevantních pramenů, zdrojů a pracuje i s mediálními výstupy (jejichž vypovídací hodnota může být různá). Ocenit lze však i rozhovory s respondenty, kteří se v letech minulých podíleli na řízení českých (a slovenských) tajných služeb, či se v tomto prostředí pohybovali. Kniha je inspirující v teoretických pasážích, jež se týkají zpravodajských služeb v nedemokratických režimech, včetně deskripce dynamiky tranzice na konkrétním případě. Slabinou, kterou si je autor vědom již v úvodu, je především citování informací od respondentů, resp. „rezignace na jinak přísně dodržované zásady citování zdrojů informací“ (s. 20), které mohou být zatíženy subjektivním vnímáním situací, chybnými domněnkami atp. Důvodem je dle autora „ochrana zdrojů informací“ (s. 20).

Rovněž nejistým zdrojem informací o zpravodajských službách byly autorem využívané mediální zprávy, které často mohly obsahovat dezinformace.

Pomineme-li tyto nedostatky, do jisté míry vycházející z výběru zpracované problematiky, lze knihu doporučit čtenářům se zájmem o bezpečnostní problematiku.